

SBÍRKA PŘEDNÁŠEK
pořádaných
ČESKOU SPOLEČNOSTÍ NÁRODOHOSPODÁŘSKOU
v období 1932-33.

V.

ČESKOSLOVENSKÉ
HOSPODÁŘSTVÍ
DŘEVAŘSKÉ.
PRŮMYSL CELULOSY
A PAPIRU.

Přednesli
VALTR KÖRNER a KAREL ROBĚTÍN
ve schůzi společnosti pořádané
dne 5. prosince 1932.

Cena Kč 7.—.

V PRAZE 1933.
Nákladem České společnosti národohospodářské.
Tiskem knihtiskárny »Prometheus« v Praze.
V komisi knihkupectví Fr. Řivnáče, Praha-Překopy.

Dřevařské hospodářství československé.

Valtr Körner,

ředitel firmy J. Körner, akc. spol. pro průmysl dřevařský v Praze.

Než promluví o dřevařském hospodářství po stránce národohospodářské, tedy o vlastním tématu, dovolil bych si jen letmo upozorniti na důležité poslání dřevařského hospodářství po stránce sociální a kulturní.

Vlastní pracovní pole dřevařského hospodářství leží v krajích horských, ve většině případů velmi chudých, kde dřevařské hospodářství poskytuje obyvatelům těchto krajů takřka jediný zdroj výdělku.

Dřevařství plní tedy v těchto krajích důležité sociální poslání a nezmíním-li se v dalším o tomto významu dřevařství, činím tak jen z toho důvodu, abych nevybočil z mezí dnešní přednášky, která má líčiti jediné hospodářskou problematiku čl. dřevařského hospodářství.

V Československém dřevařském hospodářství lze rozlišovati čtyři hospodářské složky v podstatě na sebe odkázané a tisíci nitkami spředené:

na lesní výrobu. t. j. lesní velkostatky,
dřevařský průmysl. t. j. pilařství,
obchod dřívím,
dřevoobrábějící a dřevozpracující průmysl.

Podklad pro hospodaření dřívím tvoří lesní výroba. Lesní výroba vlastní 4.652.418 ha lesa, to jest as 33% celkové plochy Československé republiky, a to:

v českých zemích 2.550.824 hektarů,
na Slovensku a v Podkarpatské Rusi . . 2.301.594 hektarů.

Po stránce vlastnictví třeba rozlišovati lesní velkostatky na státní, samosprávné (obecní, okresní, zemské) nadační, urbaniální, komposesorátní a konečně soukromé.

Význačnost této hospodářské složky jest již dána počtem zaměstnaných dělníků a úředníků. Tak na příklad v normálním hospodářském roce 1927 zaměstnávala lesní výroba as 230.000 dělníků a úředníků při těžbě a stahování dříví, při správě a ochraně lesů, při zalesňování, stavbě a udržování cest atd.

Při odvozu dříví z lesa zaměstnává se as 70—75.000 povozníků včetně rolníků.

Roční těžba v hospodářském roce 1927 činila

	18.000.000 m ³	hroubí,
z toho	13.000.000 »	jehličnatého
a	5.000.000 »	listnatého.

Roční těžba jest určena hospodářskými plány každého jednotlivého velkostatku, vypracovanými na základě lesního zákona. Státní úřady dohlížejí na přesné dodržování zákon-
ných předpisů a hospodářských plánů mýtních.

Z vytěžené hrubé dřevní hmoty připadá

60% na dříví užitkové, t. j. 10.500.000 m³.

40% na dřevo palivové, t. j. 7.500.000 m³.

Pokud se týká zužitkování uvedených dřevin, uvádím prozatím jen mimochodem, že palivové dříví slouží v první řadě pro otop, dále k zuhelnění (výrobě dřevěného uhlí) a pro výrobu chemickou, jako na příklad suchou destilaci dřeva atd.

Užitkové dříví, které jak uvedeno činí 10.500.000 m³ veškeré hmoty jehličnatého a listnatého dřeva, zužitkovává se jednak v pilařství a ve výrobě prachů v množství 6.500.000 m³, jednak na dlužní dříví v množství 650.000 m³, a konečně 1.800.000 m³ na dříví brusné, to jest dříví k výrobě celulosy, resp. papíru, vedle ca 10% užitkového dřeva vybý-
vajících pro t. zv. drobnou místní spotřebu, opravy hospo-
dářských stavení, horské dřevěné stavby atd. a pro export.

Dále nesmí býti přehlédnuta kůra, jež při výrobě na-
padá, která se zpracovává na třísko.

Jak z uvedeného vysvítá, zaujímá při zužitkování dříví nejvýznamnější místo dřevařský průmysl, který jest spojovací složkou mezi provonováním a konsumem dřeva.

Pilařství zpracovává surovinu na polotovary, prkna, hranoly, latě, pražce atd. a z velké části současně obrábí a zpracovává tento polotovar v hoblárnách a bednárnách.

Při posuzování pilařství nutno rozlišovati pily s pohonem parním aneb elektrickým a pily vodní.

Celkem jest na území Československé republiky ca 5.200 pil, které zaměstnávaly v normálním hospodářském roce 1927 celkem as 50.000 dělníků a úředníků.

Pokud se další složky, to jest dřevařského obcho-
du týče, lze zde rozlišovati velkoobchody dřívím a místní detailisty. Velkoobchody zásobí dřívím dřevařské trhy do-
mácí i zahraniční, kdežto detailní sklady kryjí zejména po-
třebu místních konsumentů.

V normálním roce 1927 bylo v Československé republice 7.500 až 8.000 obchodníků a překupníků dřívím, kteří za-
městnávali as 20.000—25.000 osob.

Poslední, avšak stejně důležitou složkou dřevařského hospodářství jest pak průmysl dřevozpracující a dřevobrábějící. I zde nutno rozlišovati průmysl výhradně dřevo obrábějící a průmysly, jimž jest dříví nezbytným pomocným towarem.

Dřevo obrábí a zpracuje hlavně:

průmysl nábytkový, obzvláště pak průmysl nábytku z ohýbaného dřeva.

stavební truhlářství (výroba oken a dveří),

průmysl pro výrobu dyh a překližovaných desek.

továrny na výrobu parquet,

vedle menších dalších výrob, jakými jsou na příklad výroba dužin, dřevěné vlny, list. soustružnického zboží atd., hlavně však továrny na celulosu a papír, o jejichž významu bude vás informovati pan továrník Robětín.

Veškerý tento průmysl zaměstnával v roce 1927 as 120.000 dělníků a úředníků.

Celkem poskytlo tudíž dřevařské hospodářství v Československé republice zaměstnání as 490.000 dělníkům a úředníkům, což odpovídá ca 9% všeho československého výdělečně činného obyvatelstva.

Těmito stručnými daty chtěl jsem znázorniti, jaký význam má dřevařství v celém československém hospodářství.

Nutno však ještě dodati, jakou hodnotu reprezentuje vytěžená hmota, která byla předmětem předcházející úvahy a které složky působily na tvoření ceny trhové.

V zemích českých docílena byla v roce 1927 cena za 1 m³ hroubí na pni Kč 100.— až 110.—.

Na Slovensku a v Podkarpatské Rusi lze odhadnouti průměrně docílenou cenu na pni v témže roce na Kč 80.— až Kč 90.— za 1 m³ hroubí, takže hrubý průměr se pohyboval kolem Kč 90.—.

Hodnota těženého dříví v roce 1927 při 18,000,000 m³ hroubí reprezentovala tedy obnos as 1.620,000,000 Kč.

Výpočet této průměrné ceny jest poněkud problematický, ježto statistický materiál jest neúplným. Nemáme vůbec dostatečný statistický materiál, který by nám ukázal přesně rozpětí mezi cenou dříví na místě výroby, to jest v lese a na místě spotřeby.

Takováto statistika by nám jasně ukázala, že pro ceny dříví na trhu není vlastně rozhodnou cena dříví na pni, nýbrž celá řada jiných složek, jako zejména přepravní sazby, daně a veřejné dávky vůbec, nehledě k nutnosti zúrokování

lesního kapitálu (hodnoty lesa) a umořování značných investičních nákladů.

K ilustraci zatížení cen dříví na příklad přepravními sazbami, chci uvést, že v ceně kulatiny, která v roce 1927 franco Praha obnášela za třídu sil 20/24 cm ca . . . Kč 225— bylo obsaženo za přepravu ze Slovenska (při sazbě 1907 h za 100 kg a při váze $1 \text{ m}^3 = 600 \text{ kg}$) » 114— aneb při sazbě 752 h za 100 kg . . . » 45— z historických zemí.

Z toho tedy vychází, že jen na přepravní sazby připadlo ze Slovenska 50%, z historických zemí 20% ceny tržní.

Tím jest znázorněno, že hlavně přepravní sazby určují akční radius, možnosti zužitkování a distribuce dřeva.

Dříví jest a zůstane pro československé hospodářství důležitým faktorem; les a jeho udržování má eminentní důležitost pro klimatické a hydrologické poměry země.

Dříví jest surovinovou základnou pro všechna shora uvedená průmyslová odvětví a tvoří mimo to významné aktivum naší obchodní bilance.

Náš stát jest státem vykazujícím dosud přebytky dřeva. Značná část našich lesů rozprostírá se však těsně na hranicích, takže již z těchto geografických důvodů z části gravituje do sousední celní ciziny (Německo, Polsko, Maďarsko) a nepřichází proto pro zásobení domácího trhu v úvahu. Oproti tomu musí býti opět značné množství dřeva ze sousední ciziny, obzvláště z Polska a Rakouska v důsledku své geografické polohy dováženo k nám.

Nehledě k předchozímu, jest náš stát odkázán i na dovoz různého dříví, které se u nás nevyskytuje buď vůbec, anebo ne v dostatečné míře či jakosti, jako na příklad osyka, olše, dub, částečně i borovice a exotické dřeviny.

Vývoz dříví činil v roce 1927

3,195.922 t = 6.550.000 m^3 v hodnotě 1.055,712.000 Kč.
dovoz dříví činil v roce 1927

297.913 t = 600.000 m^3 v hodnotě 104,185.000 Kč.

Při patřičné kontrole, obzvláště po stránce jakostní lze s určitostí dovoz ještě dále zredukovati, neboť jsme si v různých druzích naprosto soběstačnými. Přesto však nebude nikdy možno dovoz úplně zastaviti.

Přes zřejmou celostátní důležitost dřevařského hospodářství musí býti s politováním konstatováno, že přece jen není pro dřevařské hospodářství žádoucího porozumění. Toto nedostatečné porozumění pro dřevařské hos-

podářství možno snad odůvodniti tím, že vnitřní rozpory v jednotlivých organisacích určitých skupin, či v jednotlivých složkách určitého odvětví znemožnily, aby dřevařské hospodářství vynutilo si respektování svých potřeb v míře, odpovídající jeho významu v hospodářském životě státu.

Tak přivodila nejednotnost a různorodost držitelů lesních velkostatků ostrý konkurenční boj v této složce a v dřevařském průmyslu. Velkostatkářské pily pracují na zcela jiné kalkulační basi než tak zvané pily průmyslové a vedou s nimi i mezi sebou stále silný konkurenční boj. I kdyby však nebylo těchto různých kalkulačních základů, dřevařský průmysl jest již ve svém rozsahu a pracovních poměrech tak různorodý, že nebylo lze jej přiměti k jednotnému postupu ani v zásadních otázkách jeho existence se týkajících.

Individualismus živnostníka či průmyslníka tkví příliš hluboce v duši pilaře.

Každý jest o tom přesvědčen, že jeho poměry jsou zcela jinými než poměry nejbližšího souseda a všech ostatních pilařů a každý jest proniknut přesvědčením, že pracuje lépe a že hospodáří lépe než druhý. Všude dá se přednost boji před dorozuměním.

Obchodník dřívím jest vůbec individualistou. Boj proti všem a boj za každou cenu jest jeho vůdčím motivem.

Pokud se čtvrté složky dřevařského hospodářství týče, to jest průmyslu dřevozpracujícího a obrábějícího, jest tato ve výrobních a odbytových podmínkách velmi různorodá, takže společné akce nepřicházejí zde příliš v úvahu.

Lze lehce chápati, že egoismus těchto čtyř hlavních složek a jejich pododborů znemožňoval společné akce a že se dospělo jen ve zcela výjimečných případech k určitým dohodám, jimiž podařilo se docíliti úlev na poli obchodně-politickém, neb tarifním.

Rozháranost dřevařského hospodářství způsobila zde největší škody.

Bez kritiky a bez výtky dlužno objektivně konstatovati, že dříví jako zemědělská surovina zdaleka nepožívá té ochrany a podpory jako jiné zemědělské výrobky, a že dřevo, pokud jest v polotovaru anebo v hotový výrobek zpracováno, jakožto průmyslový výrobek, stojí ve své ochraně rovněž daleko za ostatními průmyslovými výrobky.

Neorganisovanost a nejednotnost dřevařského hospodářství jsou hlavním důvodem pro to, že dříví a vše co s ním souvisí, bylo nejdříve a nejvíce postiženo krizí. Toto konstatování bylo by však neúplným, kdybychom se zde nezmínili

o důvodech pro dnešní dřevařskou tíseň, která značně přesahuje obvyklé depresní niveau.

V prvé řadě byl poválečný vývoj přímou přípravou pro vypuknutí krise dřevařského hospodářství.

Velmi značné úspory na roční těžbě, které se nahromadily během světové války, lákaly držitele lesů a průmysl pilářský v prvních poválečných letech, v letech zvýšené spotřeby dřeva podmíněné nutností znovubudování válkou postižených krajů Evropy, aby zvyšovali svoji produkci a prováděli značné a mnohdy neúčelné a chybné investice.

Nedostatek dříví v západních státech evropských postižených válkou umožnil zvýšení exportu i do zemí, které normálně pro naše dřevařské hospodářství nepřicházely jako odbytiště v úvahu. Zvýšení stavebního ruchu v naší zemi poskytlo nadnormální odbytové možnosti na domácím trhu. Poptávka převyšovala nabídku, ceny byly přepjaté vysokými. Dříví cizí, zejména polského a rakouského původu, přilákáno nepoměrně vysokými cenami, našlo značný odbyt na území Československé republiky.

Rokem 1927 počínaje objevilo se Sovětské Rusko po prvé s větším množstvím dříví a sice kulatinou, řezivem, překližkami atd. na západoevropských trzích. Krátkozraké odborné kruhy nevěřily tomu, že by příliv sovětského dříví mohl znamenati pro budoucnost velké nebezpečí.

S počátku bylo naprosto nemyslitelné, že by náš domácí trh mohl trpěti ruskou konkurencí. Zvýšení ruského vývozu v letech 1928 a 1929 za tak zvaných dumpingových cen způsobilo však, že jsme musili opustiti posice, získané svého času v západních zemích (Anglii, Holandsku, Belgii, Severní Francii a Severním Německu). Tento ústup nebyl s počátku nikterak pocíťován, neboť mezitím stavební ruch u nás zjednal přechodně dostatečný odbyt, který vyvážil ztracené vývozní možnosti do západních států.

Vystřízlivění dostavilo se teprve koncem roku 1929 a začátkem roku 1930. Následkem poklesu cen na mezinárodních trzích ucházela se cizina o to, aby na našem dosud intaktním trhu nalezla odbyt, což současně s naší tehdejší nadprodukcí a v důsledku našich velkých zásob způsobilo překotný pokles cen a konečně cenovou derutu.

Nebylo ku podivu, že vše se stalo bezradným, když následkem větrolohmů v červenci 1929 napadlo 4.500.000 m³ a když katastrofální sněholomy koncem října 1930 přes noc zvýšily nabídku kulatiny ještě o dalších as 7.500.000 m³.

Tu se právě znovu a v největší míře projevíly důsledky nedostatečné stavovské organisace a scházející solidarity všech na dřevařském hospodářství zúčastněných složek. Těž

psychologické následky uvedených událostí byly nad míru zneklidňující.

Proti dřevařství spiklo se vše, i sama příroda.

Nato pak neminulo již téměř týdne či měsíce, aby nedošlo k dalšímu zhoršení odbytových možností.

Zvýšení cel v zemích dřevo konsumujících, dovozní obtíže, kontingentace, valutární opatření, další rozšiřování prodeje sovětského dříví na všech odbytištích za každou podanou cenu, s krisí související restrikce stavebního ruchu, klesající odbytové možnosti doma i v zahraničí, devalvace anglické libry a severských valut, to vše zavinilo dnešní neblahý stav doma i v zahraničí.

K ilustraci cenového poklesu nutno uvést několik praktických příkladů:

1 m³ kulatiny v lese v historických zemích za třídu sil 20/24 cm stál v roce 1929 Kč 195.—
Totéž zboží lze zakoupiti dnes za cenu Kč 65.—

Cena 1 m³ normálního řeziva stavebního obnášela na Pražské burse v roce 1929 Kč 410.— do 17 cm,
od 18 cm výše » 445.—,

kdežto dnes činí cena za totéž zboží

za 1 m³ » 155.— do 17 cm,
od 18 cm výše » 170.—
franco Praha.

Nelze však přehlédnouti, že dovozně

ze Slovenska v roce 1929 obnášelo Kč 84.—
a dnes » 65.— za 1 m³.
Z Čech v roce 1929 » 40.—,
dnes pak rovněž » 40.— za 1 m³.

Jak z předchozího vyplývá, není tudíž snížení přepravného v žádném poměru k cenovému poklesu.

Námítka, že jiné suroviny doznaly na světovém trhu ještě značnějšího poklesu, nemůže býti uplatňována u dříví, neboť dříví jest zboží, které se stává normálně spotřebitelným teprve po 80—100 letech. Tato osmdesáti až stoletá investice práce, péče a kapitálu měla by se při našem hospodářském systému vyjádřiti patřičně v ceně.

Výrobní náklad včetně zúročení lesního kapitálu činí za 1 m³ hroubí (dříví užitkové a palivové) v českých zemích průměrně celkem asi Kč 110.—. Co vytěží držitel lesa méně, znamená pro něj efektivní ztrátu.

Cena palivového dříví jest do značné míry odvislá od ceny ostatních topiv, zejména uhlí: proto nepřesahuje výtě-

žek za 1 m³ paliva zpravidla Kč 70—. Výroba paliva znamená za všech okolností ztrátu, která má být nahrazena vyšší cenou užitkového dříví, zejména kulatiny.

Počítáme-li v lesích jehličnatých se 70% dříví užitkového, musila by cena téhož vzhledem k uvedenému dosáhnouti nejméně Kč 130— za 1 m³ v kůře, čili Kč 143— bez kůry.

Co se týká průmyslu dřevařského, tu pracuje se sice se sníženou režii o cca 15% režijního koeficienta režie roku 1929.

Daně nesnížily se vůbec, přepravní sazby jak již uvedeno, zcela nepatrně. Za těchto okolností arciť jest na bíledni, že dřevařský průmysl, ačkoliv obdrží svoji surovinu (kulatinu) za cen pro velkostatky zřejmě ztrátových pracuje sám dále se ztrátou.

Mohla by se snad právem nadhoditi otázka, proč lesní výroba nezastavila další těžbu, když nekácené dřevo dále roste a nynější hmotu spolu s přírůstkem bude možno během doby daleko lépe zpeněžit. Řešení této s hlediska národohospodářského snad oprávněné otázky, není tak jednoduché, vždyť i majitel velkostatku chce žít a nemůže a nesmí propustiti všechny úředníky a zřízence, jakož i všechny ty, jímž les poskytoval po řadu let jedinou příležitost k výdělku, potřebuje peníze na udržování investic (stavby, cesty) na úroky, daně atd. Pokud nevládne tedy dostatečnými kapitály, musí míti zdroj příjmů, z nichž celá tato potřeba peněz by byla hrazena a musí tedy káceti bez ohledu na to, že nekácením zlepšil by si svoji majetkovou podstatu.

Proto jediné správná a vhodná organizace dřevařského hospodářství může vytvořiti základnu, s níž pro budoucnost by bylo lze výrobu obmeziti na žádoucí míru, aby byly jednak zmčnšeny ztráty, jednak aby byla nabídka uvedena ve správný soulad se stávající poptávkou.

Tvrdívá se, že plánovitá organizace hospodářství znamená přechod k socialismu, tak zvanou »chladnou socialisaci«. Nejznámější jest theorie Eugena Schmalenbacha, který vidí v moderních organizačních formách přechod k útvarům socialistického rázu. Myslím však, že Schmalenbach nemá pravdu, pokud prorokuje toto: »V základě nejde o nic jiného, nežli o splnění předpovědi velkého socialisty Marxe, a naši hospodářští vůdcové jsou jen vykonavateli marxistického testamentu.«

Zcela naopak zdá se mi, že má pravdu Manuel Saitzew, popírá-li, že by organizace soukromého hospodářství a rozsáhlejší vliv veřejného podnikání představovaly 1. etapu socialismu. Socialismus jest zásadně něčím zcela jiným. Pláno-

vité hospodářství jest jen přirozenou, logickou výslednicí kapitalistického vývoje.

Základnou organisace dřevařského hospodářství může býti jen hospodářství organisované, a to s ohledem na rozsáhlý lesní majetek státu, vytvořené za autoritativní pomoci státu.

Při tom však musí býti zabráněno jakémukoliv zbyrokratisování a nesmí býti opuštěna zásada individuální zodpovědnosti.

Bude-li tato organisace celostátně řádně vytvořena a bude-li pamatováno na řádnou spolupráci se sousedními dřevovyrábějícími státy, pak musí tato domácí i mezinárodní organisace soudružnost míti ty výsledky, které jsou nezbytně nutnými k ozdravení a budoucímu rozvoji národního i mezinárodního dřevařského hospodářství.

Konečný cíl organisace »dřevařská Evropa«, jest uskutečnitelná jediná cestou organisace československého dřevařského hospodářství a organisace dřevařské střední Evropy.

Jak již uvedeno, byly v Československé republice pro vytvoření organisace nepříznivé předpoklady a přes to bylo to Československo, které, snad právě následkem nepříznivé situace svého dřevařského hospodářství přikročilo jako nejprvnější k organisaci dřevařského hospodářství.

Vyzviuji-li v této souvislosti zejména československé dřevařské hospodářství, mohu tak činiti právem, neboť Československo ve shora uvedeném směru vytvořilo skutečně první základnu. Celostátní organisace v našem státě jest podmíněna pronikavou a jednotnou úpravou organisací všech čtyř složek (lesnictví, pilařský průmysl, obchod dřevařský a průmysl dřevozpracující a dřevoobrábějící). Tento první krok blíží se poněkud svému cíli.

Sloučení dosud stávajících organisací v jeden společný orgán, v Československou ústřední radu dřevařskou jest již skutečností. Tato Československá ústřední rada dřevařská byla ovšem při svém založení jen prázdným rámcem, forem, na kterém se dosud neodvislé organisace jednotlivých složek dřevařského hospodářství setkávaly teprve během doby. Tento rámec může býti vyplněn a mohu konstatovati, že k jeho vyplnění také skutečně všechny složky s plnou intenzitou pracují.

Porozumíte, že první práce spočívaly zejména v tom, zasadnutí vůbec ke společnému stolu ke společné debatě za účelem výměny názorů a odstranění vzájemné nedůvěry. Byly prodebatovány a projednány nejprve jen problémy týkající se všech složek. Ponenáhlu byla projednávána a upravována kompromisně též otázka týkající se toliko n ě-

kterých složek, ba dokonce dotýkající se protichůdných zájmů.

První, byť i skromné výsledky se též dostavily, práce pokračují a lze hleděti s nejlepšími nadějemi do budoucnosti.

Ve stejném anebo podobném smyslu jsou nyní tvořeny — možno říci, že po československém vzoru — celostátní organizace dřevařského hospodářství v Rakousku, Polsku, Rumunsku a Jugoslavii. Teprve až v těchto státech budou partneři rovnocenní Československé ústřední radě dřevařské, lze pracovati se zdarem ke konsolidaci dřevařského hospodářství ve střední Evropě. I zde však práce organizační rychle postupují kupředu.

Základnou ke studiu spolupráce středoevropských, dřevoprodukcujících států (Československo, Jugoslavie, Rumunsko, Polsko, Rakousko) jest v poslední době vytvořené »Comité permanent international de la Production, de l'industrie et du Commerce du bois« těchto států včetně Lotyšska s prozatímním sídlem ve Vídni. Podle úsilí a vážnosti, s jakou tato akce byla uvedena v život, lze očekávati, že v nedlouhé době objeví se praktické výsledky této spolupráce a že k této činnosti připojí se i další evropské, dřevo produkující státy, ba i státy dřevo konsumující, které v tomto postupu uvidí svůj prospěch.

Paralelně s těmito pracemi hospodářsko-organizačními dlužno vzpomenouti snah o vytvoření cenových dohod, které mají za účel stabilisovati ceny a učiniti přítrž chaotickým poměrům. Stabilisace má míti za účel zachrániti velkostatku, pilařskému průmyslu a obchodu dřevařskému základnu tak, aby je zabezpečila v zájmu celostátního hospodářství před úplnou zkázou; tato cenová základna nesmí však také v žádném směru působiti nepříznivě na konsum dřeva. Naopak má konsum zajišťovati a podporovati a zamezovati v budoucnu nesnesitelné výkyvy cen dřeva a vytlačování jeho jinými technickými látkami, jimiž zvláště v poslední době (kovový nábytek, železné kostry i rodinných domků, ocelové zárubně a pod.) dřevo jest silně zatlačováno do pozadí.

Regionální dělbou má býti vyhověno potřebám individualistického hospodaření. Přebytky jednoho rajonu mají býti řízeny tam, kde potřeba toho vyžaduje, po krytí domácí potřeby pak resultující přebytky mají býti organisovaně dirigovány do ciziny. Toto dirigování do cizozemska má se státi za spolupráce se stejnými nebo podobnými organisacemi jiných zemí tak, aby znemožněno bylo mrhání národního jmění.

Jestliže má dojíti k organisaci odbytu, při němž má býti šetřeno národního jmění, pak arciž produkce jednotlivých zemí musí doznati přiměřeného snížení a bude zvýšena

opět teprve v onom okamžiku, kdy s národohospodářského hlediska vzhledem ke stoupající spotřebě dřeva zvýšení těžby bude uznáno za vhodné.

Národohospodářský zájem nám káže, aby se dřívím jakožto jednou z nejdůležitějších složek našeho národního jmění šetřilo, neboť vzdor dnešním dočasným přebytkům, jež mají za následek ruinování dřevařského hospodářství, jest nespornou skutečností, že možnosti zásobování dřevem vzhledem ke klesající lesní ploše ubývá, kdežto spotřeba dřeva stále vzrůstá. Jsou to zejména postup v kultuře bydlení, přibývání spotřeby papíru, technika použití dřeva v tisících odrůdách, které působí ke zvětšení konsumu, na příklad ve výrobě umělého hedvábí, splynování pro automobilismus atd.

Tento vývoj třeba mít před očima i při řešení dnešních problémů dřevařského hospodářství. chceme-li zabrániti tomu, aby celé československé hospodářství neutrpělo nenahraditelné ztráty.

L i t e r a t u r a.

1. Dr. Jan A u e r h a l n (Poradní sbor 1928). »Přehled nejdůležitějších statistických dat o lesích v Československé republice, o výrobě dřeva a o zahraničním obchodu dřevem, jakož i výrobků z dřeva.«
 2. Československá statistika řada VIII, sešit 1. »Výsledky statistického šetření o poměrech lesů v ČSR. dle stavu 1920.« Cena Kč 40.—.
 3. Dr. Otto F r e j k a. »Dřevařský průmysl, jeho vznik a možnosti vývoje. (Poradní sbor 1929.)
 4. »Přepavní statistika ministerstva železnic.«
 5. Manuel S a i t z e w. »Die öffentlichen Unternehmungen der Gegenwart.«
 6. Dr. Vlastimil Š á d e k. »Průmysl nábytku z ohýbaného dřeva.« (Poradní sbor 1928).
 7. Ing. Zdeněk U r b a n. »Průmysl dřeva s hlediska obchodně-politického 1928.« (Poradní sbor.)
-

Průmysl celulosy a papíru.

Karel Robětlín,

továrník a předseda Prodejny spojených papíren v Praze.

Přednáška tato nemůže a nechce řešiti problémy vědecko-hospodářské nebo luštití záhady, v čem tkví příčina světové krise a hospodářské války. Utvořil jsem si ovšem i svůj názor o těchto věcech a mohu přiznati, že je značně odlišný od všech teorií, které jsem dosud z publistiky seznal. Nenáleží mi však, abych k těmto již přemnohým úsudkům, navzájem si často odporujícím, přidával ještě další s hlediska všeobecného, nýbrž chci líčiti podle svých poznatků a zkušeností vývoj a situaci v průmyslu papíru se zvláštním hledím k některým akutním problémům naší doby a k temat, jehož studiem se právě zabývá Česká společnost národohospodářská. Pokládám za velmi šťastnou myšlenku, že tato společnost uspořádala řadu přednáškových referátů z jednotlivých oborů výrobních, z jejichž souhrnu se podává snad dost cenný materiál k poznání celkovému. Dalším aktivem takového cyklu přednáškového je, že poskytuje nebo zesiluje nezbytný kontakt mezi teorií a praxí, který jest k správnému úsudku o hospodářských otázkách nezbytným a jenž je v zákonodárství nebo jinakých zásazích státních bohužel opět silně zanedbáván.

Velmi bych proto vítal, kdyby z této ankety Národohospodářské společnosti vyšel společný projev, jehož význam pro svou nestrannost a vědeckou hodnotu by nemohl býti přezírán neb podceňován.

O historickém vývoji průmyslu papíru zmiňuji se jen, pokud jest třeba k porozumění situace soudobé, a tu postačí, vycházíme-li od časů před as 150 lety, tedy doby letopočtem nikterak tak dávné, ale přece s hlediska techniky již jaksí celými věky vzdálené a překonané.

Tehdy byla známa jenom ruční výroba papíru, ovšem proti dřívějším dobám již značně pokročilá a všelijakými pomocnými stroji vybavená. Tak příprava papíroviny, zejména mletí hadrů, tehdy jediné suroviny, se děla pomocí strojů. Konečný proces však, totiž výroba archů nasbíráním látky do řesetových rámců, dodatečně jich lisování a sušení, se dělo ručně. Rapidně vzrůstající kultura a vzdělanost zvyšila však potřebu papíru tou měrou, že tato ctihodná živnost velmi sice zkvétala, ale naprosto svou výkonností nestačila poptávce. Rok 1796 je datem vynálezu stroje na papír Francouzem Robertem. V praxi uveden byl takový stroj o 8 let později, a to

v Anglii, načež v tempu na tehdejší dobu dost rychlém i v jiných papírových mlýnech evropských byly pořizovány podobné stroje, takže v prvním čtvrtstoletí XIX. jich bylo v provozu již as 30. Spotřeba papíru však stoupala rychleji, takže i ruční mlýny udržely plného zaměstnání, zato ale nastal velký nedostatek hadrů. Rok 1844 je však datem, kterým se ukončuje zlatý věk hadrářů i papírových mlýnů. Vynašel se způsob výroby papíroviny ze dřeva, nejdříve cestou mechanickou, totiž odbroušením dřeva (nejlépe smrkového), pod silným tlakem na otáčející se brusný kámen přitisknutého. Polotovar tento, dřevovinou zvaný, je sice nepoměrně méně hodnotný, ale jako levná přísada k hadrovině umožnil nejen vzrůst výroby, ale i značné zlevnění papíru.

Teprve v r. 1871 byl prakticky vyzkoušen další epochální vynález v oboru papírnickém, totiž výroba celulosy. Postup je zásadně ten, že ve velikých kotlích za přívodu páry a přísady louhu se dřevo vyvaňuje a zbavuje svých inkrustačních součástí; uvážíme-li však, že již asi 2000 let před tím Číňané dost obdobným způsobem vyráběli papír macerací dřeva z keřů Kodzu, zůstává podivno, že okcident tak pozdě si dovedl osvojit tyto prastaré vymoženosti.

Výrobou papíru ze dřeva byl dovršen technický převrat ve způsobu výroby papíru a odpadla tím dosavadní starost o opatření dostatečného množství suroviny a dána možnost k stupňování výroby jaksi do nekonečna, poněvadž příroda a rozumně vedené lesní hospodářství postarává se o stálé doplnění této suroviny. Teprve pozdější doby nás poučily o tom, že i tato domněle nezměrná základna surovinová je přec jen omezena, takže v mnohých zemích se již pocituje její nedostatek.

V málo lesnatých zemích jako v Anglii nebo v Itálii přišly již koncem minulého století velmi vhod objevy chemiků a praktiků, že celulosa se dá vyrobiti nejen z různých dřev, nýbrž i jiných rostlin a travin, zejména tropických. Tak dováží na př. Anglie značné množství esparta, používajíc levného prázdného lodního prostoru lodí, vracejících se z orientu. Tato surovina dává sice hrubý, ale poměrně lehký a objemný papír, který zajisté znáte z mnohých anglických knih.

Staré papírové mlýny, pokud se včas nepřetvořily na tovarny osvojením si těchto nových vymožeností, zanikly jeden po druhém. Jen tu a tam se zachovaly až na naše časy, ovšem hodně zmodernisované papírové mlýny s ruční výrobou, jichž nepatrné, ale tím hodnotnější produkce se používá k speciálním účelům, na př. v Anglii k tisku bankovek a jinde k tisku cenných papírů. Ale i strojní výroba grafických papírů z hadrů se dochovala, arci také ne ve velkém měřítku; některé z nynějších psacích papírů z hadrů jsou tak doko-

nalé, že jen dobrý odborník je rozpozná od výrobků ručních. Jen jediný všeobecně známý druh papíru byl vždy a bude asi i nadále vyráběn z hadroviny, t. j. papír cigaretový, jehož výrobou se zabývají jen v naší republice samotné 4 továrny úctyhodných rozměrů, kdežto ruční papír psací se vyrábí již jen ve Velkém Losíně na Moravě, kdež byl vyráběn papír již v 16. století a sloužil také k tisku bible králické, když byla papírna ta majetkem Karla ze Žerotína.

Celkem můžeme říci, že během půl století na místo řemeslné výroby nastoupil mocný průmysl, stále se zvětšující a chrlící takové množství materiálu, že nejen nadobro předhonil stále úctyhodně vzrůstající spotřebu papíru, ale v mnohých zemích spotřeboval i více dřeva, než lesy mohly a při řádném hospodářství směly poskytnouti. K výrobě dřevoviny je třeba tolik pohonné energie, že brusírny dřeva se zřizovaly nejvýhodněji tam, kde bylo možno vybudovati vodní síly; s tímto požadavkem se zpravidla dala spojití žádoucí poloha blízkosti lesní oblasti a tudíž levné dopravy dřeva.

Dřevobrus neboli dřevovina je nejlevnějším polotovarem pro zhotovení papíru a užívá se ho zejména při výrobě novinového tiskového papíru až do dvou třetin obsahu papíroviny, kdežto na celulosu připadá průměrně jen as 30%. V této souvislosti uvedl bych ještě složení některých obecně známých druhů papíru. Obyčejný hnědý papír balicí, tak zv. patentní, pozůstává z dřevoviny, arci po předcházejícím páření dřeva, čímž toto zhnědne, dává však dřevovinu značně tužší a pevnější, než je dřevovina bílá. Jiný druh balicího papíru barvy žluté vyrábí se ze slámy. Lepší druhy papírů balicích jsou převážně nebo zcela vyráběny z celulosy; na př. bílý, na jedné straně leskle hladký papír, též k výrobě potíštěných sáčků užívaný, pozůstává z celulosy sulfitové. Druhý, zejména ve Skandinávii hojně vyráběný hnědý papír zvlášť vysoké pevnosti, jest vyráběn z celulosy sulfátové neboli nátronové, takže i zde hnědá barva, vzniklá při výrobním procesu, je náznakem zvýšené pevnosti. V novější době vyrábí se tento papír i v Československu z domácí suroviny, kdežto dříve továrny musely importovati nátronovu celulosu. Tato se k výrobě bílých nebo světlebarevných papírů nehodí pro svou špatnou bělitelnost. Proto také zůstává hlavní surovinou pro papíry grafické bílá nebo bělená celulosa sulfitová, ke které se k výrobě zvlášť jemných druhů přidává hadrovina, kdežto papíry méně hodnotné mívají přísadu dřevoviny. Obecně nazýváme papír, který této přísady nemá, papírem dřevaprostým, ačkoliv jeho surovina je zcela získána chemickým zpracováním dřeva.

Po tomto krátkém nástinu techniky a vývoji průmyslu papíru až do konce minulého století můžeme shrnouti ná-

sledky vynálezu strojní výroby a použitelnosti rostlinných surovin takto: papírové mlýny až na nepatrné výjimky vymřely. Některé z nich osvojivše si včas nové tyto vymoženosti, existují co strojní papírny i podnes, pokud měly pro racionelní výrobu základní podmínky, totiž levnou pohonnou sílu a blízkost lesní a uhelné oblasti.

Z celkového počtu 61 papíren v ČSR. je asi čtvrtina takových, jichž původ se dá sledovati ještě do minulosti ctihodného řemesla ruční výroby. Ostatní byly již zakládány s hledím na výše uvedené výhodné podmínky a byla to zejména možnost využití vodní síly, která v prvním čtvrtstoletí našem dávala novým papírnám a brusírnám převahu nad podniky staršími. Příroda sama však tuto výhodu vyrovnává, poněvadž zpravidla vodní síly jsou zase vzdáleny od oblasti uhelných; nadto pak v nejnovější době značně pokročila technika tepelná vynálezem a bezpečným sestrojením kotlů a turbin pro páru s vysokým tlakem při jen nepatrně zvětšené spotřebě uhlí proti dosavadnímu tlaku střednímu. Vyrovnávací účinek byl dovršen naší finanční správou, která vodní díla — ačkoliv v naší republice málo četná nebo vydatná — zatížila vysokou daní, proti které průmysl papíru dosud jen s částečnými úspěchy se bránil. Vysokotlaké parní zařízení je zejména důležité pro průmysl celulosy, poněvadž mu dává možnost opatření vaření celulosy nikoliv již čerstvou parou, nýbrž odčerpávanou z turbíny již po částečném úkonu expansivním. Dnes tedy již není nutného rozdílu ve výkonnosti jednotlivých podniků v našem průmyslu z příčin jejich stáří a polohy, jsou-li ovšem racionelně a moderně zařízení.

Vývoj průmyslu v XX. století je vyznačován snahou po vertikální koncentraci; v sov. Rusku užívaný název »kombinátů« je i u nás typem větších podniků, totiž že si vyrábějí samy celulosu i dřevovinu, mají vlastní pohonnou energii, někdy i vedle toho jsou připojeny k přespolní elektrárně; vlastní dále rozsáhlé dílny pro opravy a udržování svého strojního zařízení a konečně zabývají se někdy také dalším zpracováním papíru, tak zv. konfekcí. Vývoj tento poškodil ovšem značně celulosky a brusírny a přiměl některé z nich k výstavbě vlastní papírny, pokud se nedovedly nebo nemohly zařídit na zvýšený export. Nepochybují o tom, že tímto způsobem vznikla mnohá výroba jak papíru, tak i jeho polotovaru v kombinátech, která hospodářsky nebyla nutná, ani zvláště racionelní: rentabilita zejména malých a středních celulosek v papírnách je dána pouze výši železničních tarifů a je typickým příkladem nežádoucí přeměny struktury průmyslu následkem drahoty dopravní, která konec konců poškozuje tím vlastní zájmy.

Poohlédneme-li se po poměrech v Evropě, pozorujeme podobné oběti, kterých si vyžádal neúprosně pokrok techniky minulého století zejména v kulturně nejvyspělejších zemích, na př. ve Francii, Anglii, Německu, Nizozemí a Itálii, kde ruční výroba papíru byla nejvíce rozšířena. Naproti tomu z nové technické situace nejvíce těžily Skandinávie a Finsko, kteréžto země oplývají bohatstvím řek a lesů. Není proto divu, že i díky své zeměpisné poloze ovládají spolu s Kanadou zámořský obchod, zejména v oněch druzích, kde nerozhoduje tak jakost a vzhled jako množství a láce. Vedle toho značný rozmach výroby papíru nastal v Německu, kde sice přírodní podmínky nejsou nejvýhodnější, poněvadž vodních sil je stejně málo jako u nás, zato ale je tam citelný nedostatek dřeva, který Německo jen díky nynějším zvláštním poměrům může se sov. Ruska a Polska dovážeti daleko levněji, než odpovídá výrobním nákladům vlastního lesního hospodářství. Německo si však vybudovalo ohromný strojní průmysl se speciální výrobou strojů pro průmysl papírnický, který až po naše časy konstruktivně i kvalitně zaujímá přední místo, z čehož přirozeně těžil v první řadě i průmysl papíru v Německu samotném.

Chci-li načrtnouti zhruba světovou situaci v našem průmyslu krátce před válkou, je možno všeobecně říci, že moderní průmysl papíru se rozšiřoval, zejména pokud se týká druhů, jež se prodávají ve velkých massách, jako papír balicí a novinový, nejvíce v oněch zemích, kde panují pro to nejvýhodnější podmínky přírodní a široká surovinová základna. Do tohoto všeobecného obrazu nespadá Německo pro svou výjimečnou průmyslovou aktivitu.

Naproti tomu bylo výjimkou negativní předválečné Rusko, které až za nového režimu sovětského — pak ovšem v tempu překotném, vybudovalo mohutný vlastní průmysl papíru. Pokud bývalého mocnářství rakousko-uherského se týká, bylo v papíru a celulóse nejen soběstačné, ale i silně vyváželo, nejvíce na Balkán a do blízkého orientu. Tento vývoz provádí však nejvíce země české a alpské, kdežto království uherské teprve v posledních desetiletích vybudovalo si za státní podpory několik velkých papíren v rámci svého emancipačního programu.

Poslední léta předválečná se již vyznačují vleklou a pomalu stoupající stagnací, potíženími odbytovými a drobením cen. Průmysl pro svou ohroženou rentabilitu již tehdy snaží se zlepšiti své postavení sjednáváním dohod, ale trvalých úspěchů se zatím dopracovati nemůže.

Válka přirozeně i nevalně příznivý tento vývoj násilně přetrhává. Stoupající nedostatek uhlí způsobuje stále zmenšování výroby, takže přesto že vývoz ustává, sklady se vy-

prazdňují a nastává i nedostatek zboží. Ceny všeobecně stoupají, jakost výrobku však klesá a i průmysl papíru musí přispěti svými výrobky k opatrování náhradního materiálu pro některé textilní zboží, jehož pro nedostatek vlny a bavlny není. Vzniká tak sprádací papír, vyráběný zejména z nátrovné celulosy švédské, pak obinadla papírová a celulosová vata, kterážto poslední pro své zcela uspokojivé vlastnosti je používána i dodnes.

Nastává konec války a převrat. Průmysl papíru v bývalém mocnářství po nové úpravě hranic je takměř stejnoměrně rozdělen mezi ČSR. a Rakousko. Některé význačnější továrny na papír připadají Jugoslavii a Itálii, jedna velká celuloska Rumunku, kdežto Maďarsku zbývá nejméně papíren i lesů. Čtyři velké a 2 menší papírny na Slovensku byly náhle oddřiznuty od svého odbytiště, zejména Pešti, pro které původně byly vybudovány. Potíže z toho plynoucí v prvních letech popřevratových nejsou ještě patrný; jakmile ale ustává nedostatek zboží, shledává se, že tyto slovenské papírny mají ve vlastní zemi příliš nepatrnou možnost odbytu, v zemích historických pak, že tam stávající již průmysl ze svých posic se nechce dáti vytlačit, máje i výhodu v tomto boji pro značné dopravní náklady ze Slovenska. Maďarsko samo pak při svém importu a zejména po provedení nostrifikace slovenských podniků dává přednost průmyslu rakouskému a již se začíná zabývatí zřízením vlastního průmyslu, pro nedostatek dříví ovšem nikoliv kombinátů. nýbrž papíren, odkázaných na odběr polotovaru z ciziny. Není pochybnosti o tom, že kdyby znovuvydobytí samostatnosti u nás bylo nastalo o 30 let dříve, rozvrstvení průmyslu papíru na Slovensku by bylo zcela jiné. Bohatství lesů ovšem odůvodňuje rozsáhlou výrobu celulosy, která tam je. Papírny jsou však příliš vzdáleny od svých odbytišť nynějších a dopravní potíže zůstanou trvalou bolestí slovenského průmyslu. Zeměpisná poloha však nemůže býti i pro průmysl v historických zemích označována za výhodnou. Část odbytu, kterého slovenské papírny přece v historických zemích vydobyly, spolu s úbytkem odbytu našich papíren ve Vídni, způsobila velký nadbytek zboží, pro které bylo nutno hledati nové odbytiště. Nastala nucená přeorientace, což jest pojem, o kterém se snadněji píše, než v praxi se provádí. Zase tu v prvních letech popřevratových se neobjevuje problém v celé své nesnadnosti a rozsahu. Nízký kurs Kč, při kterém anglická libra se hodnotí v poměru k naší měně třikrát výše než dnes, otvírá přechodně našemu exportu celý svět. Nastává nepřirozená a nevídaně prudká konjunktura, ve kterémžto cenovém boji lehce vítězí průmysly v zemích inflačních proti oněm s hodnotnou valutou,

v nichž nastává krise cenová i odbytová, jakmile první hlad po zboží se zdá ukojen.

Horečná investiční činnost je dalším znakem poválečných let. Mimo uvedené příčiny konjunkturální jsou tu ještě jiné, které způsobují nyní všeobecně oplakávané předimenzování výroby. Za války se stroje a budovy nemohly ani pořádně udržovati a byli jsme tudíž po převratu nejen technicky zaostalí, nýbrž i na nižší úrovni než před válkou. Tento náskok neutrálních zemí, získaný během války, se dohoniti musil a jelikož v našem průmyslu racionální výroba vyžaduje velkých jednotek výrobních, byly porizovány mnohými papírnami velké nové stroje a vyřazovány menší staré.

Velkým popudem pro tuto až přílišnou investiční činnost průmyslu byla však i daňová politika našeho státu. Kdežto zisk podniků i po nastalé deflaci byl válečnými přírážkami prakticky konfiskován, podporovaly se investice nevidanými daněprosty odpisy amortisačními, které přiměly všechny podniky, aby těchto výhod použily tím spíše, že úvěr tehdy byl liberálně poskytován. Bylo by tudíž nespravedlivé přičísti přílišný rozmach jen na vrub nedostatečné prozíravosti průmyslníků nebo jejich víře v dlouhé trvání konjunktury. Hrozící konfiskace zisků a na druhé straně možnost zesílení podniku z daňových úspor skýtalý průmyslu vnucenou volbu, jejíž následky podobně jak i v jiných oborech, na př. stavebním ruchu, dosud všeobecně a těžce pociťujeme. Podobně se však hospodařilo a investovalo i v jiných státech. Tak zejména zřizoval se a vlastně tedy uměle vybudoval průmysl v zemích, kde přírodní podmínky k tomu nestávaly. Vedle vzpomenutého již příkadu maďarského a sov. Ruska možno jmenovati ještě řadu jiných států, zejména balkánských, ale také Francii a Itálii, kde vznikla velká nová výroba průmyslová ve stínu zvýšených hradeb celních a finančních zákonů. Také valutová rozháranost ve světě i v přítomné době způsobuje přechodně konjunkturální možnost rozšíření nebo rozkvět průmyslu, který za normálních poměrů by nebyl možný. Tak na př. panuje nyní v Anglii a zemích severských umělá konjunktura průmyslová a nejnověji Japonsko a zítra snad sov. Rusko vystoupí na světových trzích jako konkurent s nedostižitelnou láci pro pokles své měny; vyřazují nás podobně ze zahraničních trhů, jako jsme poráželi je v časech, kdy naše koruna měla nepřírozeně nízký kurs.

Je proto naprosto nemožno posuzovati vyhlídky do budoucna, dokud není vyhlídek na stabilisaci poměrů v obchodní politice, poměrů valutárních a celních. Musíme se tudíž zatím spokojiti s tím, abych nastínil k porovnání situaci průmyslu papíru v naší republice a v některých jiných prů-

myslových státech. A tu shledáváme, že k zemím, které i před válkou vyvážely, přistupuje Japonsko a Itálie, v daleko větším rozsahu pak vyváží Finsko, skandinávské země a Kanada, kde výroba byla několikrát více než u nás zvětšována při možnostech téměř výhradně jen exportních, poněvadž odbyt ve vlastní zemi jest jen zcela nepatrný. Nepoměr ten vysvítá nejlépe porovnáním výroby papíru v jmenovaných zemích v poměru k počtu obyvatelstva a který jest patrný z rozdaných statistických tabulek.

V posledních letech u nás stoupla výkonnost as o 15.000 tun, zároveň ale poklesla domácí spotřeba, takže dnes jsme 40% odkázáni na vývoz — anebo redukcí výkonnosti. Faktický vývoz však činí již jen 36.000 tun, t. j. 15%, z čehož plyne, že průmysl již nolens volens přistoupil k redukcím výrobním.

Důsledky této situace nejsou jen přímé, které postihují papírný s jejich zaměstnanci, nýbrž i nepřímé, dotýkající se dodavatelů průmyslu papíru, zejména lesnictví, uhelných dolů, drah, dolů na kaolin atd. Tyto důsledky jsou tím patrnější v našem případě, poněvadž až na výjimky menšího významu, máme surovinovou základnu domácí a postačující. Odhaduji úbytek ve spotřebě brusného dřeva v letošním roce na as 500.000 prost. metrů, které za normálních poměrů po zpracování průmyslovém mohlo přinésti mnohonásobek exportních valut proti příjmu při vývozu jako suroviny německým papírnám.

V podobné situaci jako ČSR. je též na př. Německo a Rakousko, kde průmysl je založen na odbytu ve vlastní zemi. avšak též značným procentem odkázán na vývoz. Evropské státy převážně agrární jsou ještě dodnes v papíru, ale zejména jeho surovinách odkázány na dovoz. zvětšují však svou výrobu, takže naše odbytové možnosti tam neustále klesají. Naše situace není tudíž nikterak utěšená, poněvadž ve zmíněných hlavních druzích masové výroby při dodržování exportních cen, přemocnými průmysly zámořskými diktovaných, krvavě doplácíme a dvojnásob od dob, kdy poklesem anglické libry a měny severských států ceny tyto zůstaly v jmenovité hodnotě nezměněny, ba i ještě poklesly, skýtají ale, vyjádřeny ve zlatě nebo v Kč, o třetinu až polovinu méně než dříve. Přiznáváme se upřímně, že průmysl papíru za nynějších poměrů důkladně ztratil své vývozní schopnosti a snad i oprávnění, poněvadž při exportu doplácí a jednotlivé továrny mají volbu jen mezi dvojí alternativou, jež obě přinášejí materiální škodu: buď se ztrátou vyvážeti nebo redukovati výrobu na možnosti dané odbytem v tuzemsku, čímž ovšem vzniká poměrně značně zvýšená reжіe, jejíž významné složky působí neztencněn dále i při snížené výrobě.

Přiznávám dále, že některé exportní země jsou výkonnější než my, a to jednak pro své příznivější přirozené podmínky, zeměpisnou polohu a ohromné výrobní agregáty, jichž postavení u nás by bylo nesmyslem a katastrofou; ačkoliv máme u nás stroje úctyhodné výkonnosti, přec jen nemůžeme napodobiti na př. Kanadu, kde existují továrny na novinový nebo ve Švédsku na balicí papír, z nichž každá dovede vyrobiti milionásobek toho, co v dotýcných družích se v ČSR spotřebuje. Je přirozeno, že tam a v severských státech mají tedy značně nižší režii než my, k tomu ještě snadný a levný přístup k moři, kdežto na př. některá jihočeská nebo slovenská papírna musí vynaložiti na dovozném obnos, rovnající se asi $\frac{1}{4}$ hodnoty hotového výrobku, než se zboží vůbec do vývozního přístavu dostane. Světové ceny jsou ale již tak ztlaceny, že i taková kanadská papírna s vodní silou 50.000 k. s. a levným dřívím, přímo do továrny splavným, i při své malé režii výrobní pracuje bez zisku nebo se ztrátou. Je tudíž pochopitelné, že doplácí celý německý i rakouský průmysl stejně jako my, poněvadž je větší měrou odkázán na vývoz zámořský, který sotva právem lze nazvati zdravým nebo přirozeným za daných poměrů. Soudím, že tyto okolnosti, na jejich zlepšení není zatím konkrétních vyhlídek, přimějí ještě mnoho závodů ve střední Evropě k naznačené již redukci, ba i zastavení výroby a tím i rozmnožení řad nezaměstnaného dělnictva, poněvadž ztráty ve vývozu se stávají již nesnesitelnými. Zejména těžce postižen je průmysl celulosový, ačkoliv technicky nesporně je také na výši a který po více než desetiletí svým značným exportem náležel k ozdobám naší hospodářské statistiky. Úctyhodný vzestup výroby do r. 1929 vyplývá z tabulky, kterou jsem již zprvu rozdál. V roce 1932 však nastal katastrofální obrat. Ze 4 velkých celulosek v republice, které nejsou spojeny s papírnami, zbývá tou dobou již jen jediná, která si dovedla ještě udržeti neztenčeně svou výrobu: dvě zastavily vůbec a jedna pracuje jen několik měsíců do roka. Neuvádím při tom celulosky s vlastními papírnami, které konsumují jen část výroby celulosy a zbytek tohoto polotovaru vyvážely. V průmyslu celulosovém, kde tuzemský prodej je kvantitativně takměř bezvýznamný, byla valutová katastrofa poslední doby přirozeně pocíťována nejtěživěji a objevily se tam tudíž také nejdříve snahy, pomocí mezinárodních úmluv zlepšiti nynější kritickou a neudržitelnou situaci.

Zatím tedy počítejme s trváním hospodářské války se všemi příznaky ztěžování mezinárodní výměny zboží. Mezi zbraněmi této války je jedna z nejzákeřnějších, tak zv. dumping, poněvadž se obrací často i proti tomu, kdo jí užívá, ať obranně nebo útočně. Dumpingem označujeme pojem theorii

jen nepřesně vymezený a jeho výklad, zdá se mi, je více otázkou moci než práva. Typickým toho příkladem je Anglie, která nejen v zemích vlastního imperia, ale i tam, kde má jen protektorát, jako na př. v Palestině, předpisuje dovozcům předkládání faktur, na kterých musejí býti vyznačeny všechny výlohy dopravní, provisní atd., aby se vždy dala přesně zjistiti cena, vybývající exportéru z vlastní odesílací stanice. Mám zato, že nejen v našem průmyslu, nýbrž i v jiných oborech a i v jiných státech se za dnešních odbytových poměrů dá snadno dokázati, že exportní cena je nižší než při prodeji tuzemském a je jen otázkou, kdy a proti komu se pak namítka dumpingu uplatní, při čemž naprosto se nezdá rozhodujícím motivem ochrana vlastní výroby země, do které bylo dováženo. Je přirozeno, že vývozci hledí dosáhnouti lepších cen a jen nuceně přistupují na konkurenční nabídky. Mají tedy jen dvojí volbu: buď přistoupiti na takový ztrátový limit anebo obchodu se vzdáti. Jest však naprosto nespravedlivě, nepřihlíží-li se k vnuceným příčinám tohoto nezdravého úkazu s doznáním se strany Anglie, že sama svým valutovým dumpingem, který souběžně byl sledován sever-skými státy, to vše z velké části zavinila. Jelikož ceny neustále, a to bez ohledu na výrobní náklady, na světovém trhu klesají, zdá se nevyhnutelným důsledkem, že jeden závod po druhém se vzdá těchto přílišných obětí, přináššených v zájmu udržení zejména zámořských odbytišť, teprve v nedávných letech získaných. Byl by ale zajisté zajímavý odborný výklad, zda a pokud je prodej se ztrátou hospodářsky přístupný nebo žádoucí. Myslím, že takovou otázku můžeme zodpověděti kladně, pokud ztráta z vývozu je stále menší než ona, vzniklá zvýšením režie při redukováném provozu, odpovídajícímu jen rozsahu tuzemského odbytu. Je-li v obou případech stejná, tak se ještě doporučuje v zájmu zaměstnanectva a udržení odbytiště prováděti třeba i dumpingové prodeje exportní a teprve převyšuje-li ztráta exportní, nezbyvá než provésti redukci.

V této souvislosti zmiňuji se o podobně nespravedlivém výkladě, zejména v novinářských článcích, o světových cenách a jejich porovnání a aplikaci pro ceny tuzemské. Řekli jsme již, že světové ceny ze známých příčin už dávno nejsou diktovány výrobními náklady, nýbrž že jsou ztrátové i pro nejvýkonnější výrobce. Aplikace těchto cen pro tuzemský odbyt, který je základem existenčním mnoha odvětví výrobních, je požadavek nespravedlivý, poněvadž jest nejen právem, ale i povinností každého, aby při své celkové prodejní kalkulaci bezpodmínečně kryl své výrobní náklady, jinak jedná jako kridatář. Nikdo ovšem nemůže a nebude se zastávati cen nepřiměřeně vysokých, poněvadž mají stejně

pro výrobce, tak i konsumenty škodlivé účinky. Zásada však, že tuzemské ceny mohou a někdy musejí býti vyšší než tak zv. ceny světové, zdá se mi býti nespornou a je jen otázkou, která by se měla posuzovati pro každé odvětví výrobní zvlášť, pokud jsou tyto rozdíly odůvodněny. K takovému posouzení je zapotřebí odborné znalosti i pečlivého studia; bohužel státy, které dovozu prý dumpingovému se brání, naznačené zásady dosud neuznávají a bez důkladného šetření prostě každý rozdíl cenový proskribují jako nepřípustný dumping.

Další nevyřešená a velmi sporná záležitost týká se oprávněnosti a přípustného rozsahu vlastní výroby a její celní ochrany. Je pochopitelné, že úvahy jen s hlediska subjektivního nemají valné ceny. Zmínil jsem se již o tom, jak po válce vznikala a z věřitelských zahraničních peněz mnohdy byl vybudován a vysokými cly podporován průmysl papíru i tam, kde nemá surovinové základny. U vědomí své převahy označujeme tento zjev za nezdravý a rádi bychom se domohli odstranění dovozních překážek a tím snad i zničení tohoto nového průmyslu, jehož existenční oprávnění popíráme. Československý průmysl papíru je, pokud se výkonosti a zdatnosti týče, zajisté nad průměrem evropským. Přece však pokládám za zbytečno popřítí již doznatý fakt, že existují sesterské průmysly nesporně výkonnější, než jsme my, a tu předešle uvedené stanovisko bychom rádi vůči těmto zase modifikovali a nechtěli uznati, že by na př. průmysl papíru v Evropě měl býti koncentrován ve Skandinavii a zrušován anebo ničen u nás. Emancipační snahy jsou pochopitelné a do jisté míry oprávněné. Je zajisté velmi nesnadno stanovití objektivní měřítko, jaká tato míra je, totiž jak vysoká smí býti ochrana jednotlivých průmyslů v jednotlivých státech.

Spravedlivé řešení takových problémů je ovšem značně nesnadné a snad i neproveditelné a uvážíme-li, že kulturní svět se dosud nedovedl dohodnouti ani o tak jednoduché věci, jako je na př. unifikace měr a vah na základě desetinné soustavy, musíme se skepsí pohlížeti na možnost komplikovaných dohod mezinárodních.

Mezi takové zařazují též otázku zkrácení pracovní doby na 40 hodin týdně. Zásadně možno požadavek po zkrácení pracovní doby jen vítati. Velké pokroky techniky by neměly skutečně smyslu, kdyby nenapomáhaly ulehčení strasti životních a nevedly k úměrnému pozvednutí životní úrovně. Vítal bych vřele, kdyby týdně povzduenní prázden umožnila nejširším vrstvám, aby více vybědly z materialistického života a svého mnohdy tak všedního povolání a mohly se věnovati buď zábavě nebo vyšším zájmům. Pokládám ale

provedení v blízké době i při mezinárodní zásadní dohodě o věci samé za takměř nemožné proto, poněvadž účele zmírnění nezaměstnanosti bez současné regulace výroby by nemohlo býti dosaženo. Kdyby se v celém světě vyrábělo v poměru 5 : 6, tedy as o 17 % méně v důsledku takového mezinárodního zákona, ale v několika letech toto procento novými továrnami nebo zvětšením jejich výkonnosti zase dohonilo, ba i předstihlo, tak by nezaměstnanost z příčiny nedostatečného odbytu byla ještě horší než dosud. Numerus clausus nebo záměrné a jen omezené zvětšování výroby na mezinárodním podkladě smluvním pokládám však v dohledné době za neproveditelné a tím i celý problém dotud za neřešitelný. Je ostatně velmi sporné, zda-li by 40hodinová pracovní doba v některých oborech způsobila snížení výrobního množství, poněvadž zákon o 8hodinové proti dřívější 12hodinové pracovní době takových následků v průmyslu papíru neměl, ba ve skandinávských zemích nebyl ani spojován s nedělním klidem. Velká výkonnost tamního průmyslu celulosy na př. souvisí i s tím, že se pomocí jakési náhradní směny pracuje nepřetržitě takměř celý rok a podobně by se dala udržeti tato maximální výroba i při 40hodinovém pracovním týdnu.

Hlavním tematem nynějšího přednáškového cyklu je otázka záměrného hospodářství. Co pod tímto heslem je rozuměti, není zcela jasno. Někteří je uvádějí v souvislost se socialisací nebo sestátněním výroby po způsobu v sov. Rusku, jehož plánování však zásadně není nic jiného než vybudování podle projektů, jak se provádí v menším měřítku, ale s větším rozmyslem a odpovědností v každém soukromém podniku. My průmyslníci zase nazýváme záměrným hospodářstvím, jestliže na základě úmluv mezi podniky nebo i mezi sesterskými organizacemi jednotlivých států připravujeme nebo vybudováváme dohody za účelem regulování výroby a podílu jednotlivých kontrahentů na odbytu, tudíž jinými slovy organizaci více méně kartelovou v jednotlivých státech a potom i na mezinárodním podkladě. Poválečná doba průmyslu přímo takový koncentrační vývoj vnucovala s tím větší intenzitou, čím více se hospodářské poměry zhoršovaly. Také čl. průmysl papíru v převážné své části se sdružil v takovou organizaci, které náleží zásluha, že dosud jakž takž přetrval soudobou vleklou krizi a že udržel i značné exportní procento a zaměstnanost, odpovídající asi 75 % jeho kapacity. Neorganizován, byl by musel na tom býti dnes ještě hůře než v sousedním Německu, kde již po léta vykazovaly i nejvýkonnější podniky značné ztráty a kde inflační zisky a levné investice jsou již dokonale spotřebovány a stráveny. Podobná organizace v Německu se však právě dokončuje. Obdobně průmysl papíru a celulosy je již záměrně or-

ganisován ve většině zemí se značnější výrobou, ba někdy i tam, kde průmysl nestačí ani ke krytí tuzemské potřeby jako na př. v Jugoslavii, Rumunsku a Polsku. Jestliže již i Německo se konečně odhodlává k takové organisaci, je to důkazem, že tím více jest nezbytná v zemích menších a průmyslově slabších.

Je důkazem zaostalosti našich poměrů, že takové snahy po sdružení k sebezáchráně se s mnoha stran odsuzují, ba štvě se proti nim, a kartely, vlastně jejich potírání se zařazuje do požadavků a hesel stranicko-politických. Pokud tu jde o závist podnikatelských kruhů, ve kterých obdobné snahy pro nedostatek organisačních schopností skončily bezúspěšně, anebo o politický obchod, jehož cílem je ovládnutí hospodářství podle soudobého politického klíče, je těžko s tendenčními argumenty takových odpůrců kartelů diskutovati. I v této věci očekávám, že hospodářská věda pronese brzy svůj nebojácný a objektivní soud, který by též stanovil zásady pevného právního řádu pro kartelové organisace, jichž zřízení je zejména třeba ve všech oborech vývozního průmyslu. Nechceme-li rozšířiti chaos ještě na ony části podnikání a hospodářského života, které dosud ve svém zdravém základě ho zůstaly ušetřeny a zachovaly si tudíž schopnost dostáti svým platebním a daňovým závazkům, nechceme-li dále se oloupiti o jediný, ač mnohdy dosud nedostatečně vybavený instrument, pomocí kterého by záměrný pořádek na mezinárodním podkladě mohl býti postupně šířen, nesmíme připustiti ničení výrobních a obchodních organisací nebo jich znetvoření stranicko-politickými vlivy, které našemu hospodářství již nadělaly tolik nezměrných škod.

V naznačeném směru jsme tedy zastánci záměrného hospodářství, poněvadž jediné řádná organisace průmyslu může zvýšiti jeho odolnost v hospodářské krizi, ale co více, jest spatřovati v tom i základ pro mezinárodní dohodování, zejména sesterských průmyslů mezi sebou. V tomto vývoji, ovšem až za dlouhou řadu let, spatřuji jediné východisko ze soudobé kritické situace, pokud je vyvolána nadprodukcí.

Zatím se spokojujeme menším a přípravným programem, jehož rozsah a účelnost by stanovila hospodářská věda, která by především měla se dohodnouti o povaze jednotlivých problémů a jich pojmovém přesném vymezení. Ve stálé spolupráci hospodářské teorie s praxí na takovém programu i při jeho provádění, za součinnosti každého na svém místě podle stanoveného společného plánu, spatřuji jediný způsob, který by vskutku zasluhoval pojmenování záměrného hospodářství.

I.
Světová výroba papíru
(v tunách).

	r. 1897 (s lepenkou)	r. 1913 (pouze papír)	r. 1929
Německo	730.000	1.610.000	2,126.000
V. Britanie	412.000	920.000	1.350.000
Francie	350.000	725.000	800.000
Rak.-Uhersko	257.000	428.000	—
Italie	200.000	283.000	350.000
Rusko s Finskem	108.000	423.000	R. 364.000
			F. 313.000
Španělsko	65.000	117.000	200.000
Holandsko	57.000	112.000	150.000
Švédsko	51.000	319.000	616.000
Belgie	57.000	165.000	162.000
Norsko	49.000	338.000	380.000
Spoj. Státy	1,900.000	5,390.000	5.800.000
Kanada	40.000	289.000	2,674.000
Japonsko	24.000	184.000	715.000
Ostatní země	120.000	425.000	1.500.000
	4.420.000	9.726.000	17.500.000
Č. S. R.	—	—	241.000
Rakousko	—	—	229.500

II.

Výrobní a vývozní data o papíru z roku 1930.

Země	Výroba v tunách		a) Počet obyvat. b) na 1 obyva- tele připadá výroby v kg	Vývoz v tunách	V % výroby
	a) rotační b) jiný c) celkem				
Kanada	a) 2,256.970 b) 186.100 c) 2,443.070	a) 10,400.000 b) 240	2.150.630	88.0%	
Finsko	a) 200.000 b) 100.000 c) 300.000	a) 3,600.000 b) 83	260.000	86.6%	
Norsko	a) 184.000 b) 172.000 c) 356.000	a) 2,800.000 b) 130	294.000	82.6%	
Švédsko	a) 256.000 b) 363.000 c) 619.000	a) 6,000.000 b) 103	446.000	72.0%	
Německo	a) 540.500 b) 1,428.800 c) 1,969.300	a) 45,000.000 b) 30	330.000	16.8%	
Č. S. R.	a) 39.150 b) 186.870 c) 226.000	a) 15,000.000 b) 15	53.000	23.5%	

Využití výrobní kapacity v Č. S. R. v roce 1932.

Výrobní kapacita:

rotační papír	50.000 tun
ostatní papír	190.000 »
Celkem	240.000 tun

Domácí spotřeba	145.000 tun	— 60%
export	36.000 »	— 15%
nevyužitá kapacita	59.000 »	— 25%
vývozní kapacita celkem	95.000 tun	— 40%

III.

Spotřeba papíru na jednoho obyvatele.

Země	1915	průměr
		posledních let
Anglie	27·2	37·—
Německo	24·—	28·—
Nizozemsko	20·6	21·5
Francie	17·7	20·—
Švédsko	23·7	25·—
Belgie	17·—	19·—
Švýcarský	18·2	25·—
Norvéžsko	13·—	14·5
Rakousko	11·5	19·—
Finsko	11·—	12·—
Československo	—	11·—
Itálie	7·2	9·—
Španělsko	5·8	6·—
Uhry	6·1	7·—
Rusko	—	5·—
Spoj. státy S. A.	29·7	65·—
Kanada	27·9	30·—
Japonsko	—	10·5

IV.

V ý r o b a p a p í r u a c e l u l o s y v Č. S. R. v t u n á c h.

Rok	Papír	Celulosa
1913	164.000	106.000
1919	108.000	66.000
1920	140.000	92.000
1921	115.000	90.000
1922	107.000	110.000
1923	106.000	135.000
1924	152.000	150.000
1925	170.000	192.000
1926	195.000	190.000
1927	220.000	200.000
1928	234.000	242.000
1929	241.000	257.000
1930	226.000	238.000
1931	210.000	245.000

C e l u l o s a v Č. S. R.

Rok	V ý r o b a v t u n á c h	V ý v o z	
		t	% výroby
1930	237.953	102.000	43%
1931	244.823	116.821	48%
z toho na prodej vYROBENO			
1930	111.417		92%
1931	121.660		95%

OBSAH :

	Strana
<i>Valtr Körner: Dřevařské hospodářství československé .</i>	3
<i>Karel Robětín: Průmysl celulosy a papíru</i>	17
